Наш Київ красиве, чудове місто,

але його можна і треба зробити ще

красивішим, ще впорядкованішим...

Настала пора по-справжньому зайнятися

оформленням наших міст, вулиць,

майданів, парків, бульварів.

М. С. Хрущов

Якось ще на фронті, задовго до визволення Києва, я зустрів знайомого капітана. Капітан був ленінградцем, архітектором. Я до війни теж був архітектором. Розмова зайшла, звичайно, про мистецтво, архітектуру, про наші рідні міста — Київ і Ленінград. Я згадував і захоплювався красою Ленінграда — його перспективами, ансамблями, витриманістю ліній, завершеністю композицій.

— Так, — сказав я наприкінці, — все таки далеко архітектурі Києва до Ленінграда, дуже далеко!

— Ось не розумію вас, киян, — заговорив капітан. — Ви все скаржитесь на архітектуру свого міста, але ж Київ — адже з найкрасивіших міст Союзу.

— Дуже красивий, — погодився я, — але як це не дивно, саме не завдяки архітектурі, а не зважаючи на неї.

— То що з того? У кожного міста своє лице. І в Києва — своє, у Ленінграда — своє. Чарівність міста — в його неповторності. Не можна прищеплювати характеру одного міста — іншому. Проспекти Ленінграда були б недоречні в Києві, так само, як і чарівно-мальовничі середньовічні провулки старого Вільно у Ленінграді. Усе добре на своєму місті. Захаровське Адміралтейство на дніпровських схилах виглядало б так само безглуздо, як бані Київської Софії в ансамблях Россі.

— Усе це вірно, але факт все таки лишається фактом: київська рядова архітектура надзвичайно вбога.

Капітан посміхнувся.

— Києву не пощастило з архітектурою, це так. Та хіба тільки будинки визначають лице міста? Воно складається віками. Історія народу, історія самого міста, його рельєф, природні умови — ось складові частини того, що ми називаємо образом, характером чи лицем міста. Звідси народжується і стиль міста, — але не історичний ампір, ренесанс, барокко, а стиль забудування, планування, силуету, архітектурного ландшафту, стиль, що надає місту чогось невловимого, того, що об'єднує його індівідуальні риси, які народжують чарівність цього міста.

І зовсім не обов'язково архітектура повина визначити це лице. Усе це надто тісно переплітається між собою: будинки, сади, бульвари, перспективи вулиць, пам'ятники, фонтани, ліхтарі... Навіть табличка біля зупинки трамваю — це також лице міста...

Капітан помовчав трохи, кілька раз затягнувся цигаркою і продовжував:

— А Київ має яскраво виявлене лице. Дуже яскраве. І я люблю його. На все життя лишаться в моїй пам'яті зелені масиви каштанів, квітучі липи, тіняві вулиці-алеї, стрункі тополі, величезні в'язи, що закривають своїм віттям фасади будинків.

І, подумавши трохи. він додав:

— Ось закінчиться колись війна, приїду я до вас у Київ, поблукаємо тоді з вами його вулицями і садами... Обов'язково поблукаємо...

На цьому закінчилась наша розмова. Мене кудись викликали, а коли я повернувся, капітана вже не було. Він поїхав.

Днів десять тому я його зустрів у Києві, біля трамвайної зупинки. Він приїхав на кілька днів у відрядження. Трамваю довго не було і він запропонував мені:

— Ви дуже поспішаєте? Якщо ні — поблукаємо по місту, продовжимо нашу розмову. Пам'ятаєте, тоді, — на Дінці?

І ми пішли. За кілька годин ми спинились на східцях стадіону "Динамо". Сіли, запалили цигарки. Перед нами в промінні передвечірнього сонця лежав Київ, великий, мальовничий, привільно розкинувшись на своїх горбах. Височіли один над одним будинки, підносячись в темнозеленого моря дерев. І такі некрасиві облизька, зараз, здаля, випадково повернуті, приліплені один до одного, в загальній масі своїй вони створювали цілком завершену, хоч і своєрідну, живописну композицію. І над усім цим кам'яним, застиглим сум'яттям, наче якась організуюча сила, спокійно і суворо підносилась дзвініця Софії.

— Красиво ж! — сказав капітан. — Дивіться, як красиво! І це вже усе випадково, само собою вийшло. Горби і зелень створили цей пейзаж, більше ніхто. Людина тут не при чому. Вона тільки побудувала будинки, а решту доповнила природа. Уявляєте собі, скільки цікавого можна було б створити, коли б місто будувалось за планом, організовано? Навіть подих перехоплює. Ні, чудесно все таки, цікаво працювати в Києві архітектором. Скільки перспектив, скільки точок! Це вам не Ленінград, рівний наче стіл.

І, знову, помовчавши, зауважив:

— А все таки як постаріло за ці роки місто. І знаєте, мені здається, що архітектори, скульптори, художники ще не все роблять, щоб омолодити, прикрасити Київ. Подивіться, — на кожному кроці звалені грати, побиті вази, поламані дерева, кожна ваза з квітами — усе ж це архітектурні деталі міста. Загалом вони й створюють лице міста, особливо такого, як Київ, як дерево відіграє мало не провідну роль в його зовнішньому оформленні.

А вулиці! Які вони звідси красиві! А поблизу? — Я вже не пам'ятаю, якими вулицями ми з вами ходили — Толстого, Горького, Володимирською. З своєю багатою рослинністю, широкі, наповнені повітрям, вони могли б бути прикрасою міста, коли б тільки запорошені пустоші між будинками і тротуарами перетворити в газони, посадити кущі, квіти. І це ж зовсім просто і не дорого. Кожний такий клаптик землі цінувати треба. Зовсім недавно Хрущов про це сказав: "У Києві багато гір, багато схилів, багато парків, бульварів і в той же час багато місць ще не впорядковано, не засаджено зеленню... Треба використати всі місця і, де тільки можливо, посадити фруктові й декоративні дерева, квіти. Місто любить порядок: треба зробити так, щоб міському населенню було де відпочити, де розважатися".

Ми проходили з вами Софійський майдан. Це один з найцікавіших майданів міста, але ж велика його частина — від трамвайної колії до будинків — зовсім не організована, не використана. Брукований камінь проріс травою — ні автомобілі, ні навіть пішохідці ним не користуються. Чому ж не перетворити цей нудний камінь у зелений куток? Навряд щоб майдан став від цього гірший.

— Києву з майданами так само не пощастило, як і з архітектурою, — погодився я. Їх багато, але вони не мають архітектурної цінності. Та й використовуються вони не за призначенням. На Сінному — базар, на Галицькому — базар...

— У Москві всі базари з вулиць і майданів перевели — і Сухарівку, і Арбатський, і Смоленський.

— Так, майдан — центр кількох вулиць — місце найбільшої архітектурної насиченості. Згодом їх, мабуть, перепланують. До війни вже такі проекти були.

— Згодом... А чому б уже зараз не прибрати ці рундуки і кіоски далі від центру, не розпланувати там скверів, не прикрасити їх скульптурами?.. До речі, про скульптуру. Майстри тримають її за сьомома замками, в майстернях, музеях. А як добре виглядає вона на майдані! І сама від цього виграє, і майдан прикрашує, організовує його. Монументальна скульптура не любить кімнати. Їй потрібні простір, повітря, архітектура, яку вона могла б доповнити. Ніщо так не організує, не надає композиційної завершеності майданові, як скульптура. Я не кажу вже про те, що на майдані її сприйматимуть десятки тисяч людей, а не окремі відвідувачі музеїв. І не обов'язково зразу ж брати граніт і бронзу. Можна покищо з гіпсом примиритись.

Ось праворуч від оперного театру невеликий прямокутний майдан. — Якісь сходи з ліхтарями, кілька дерев — і все. Порожньо. А поставити туди скульптуру — зразу ж оживе майдан, зміцніє, відродиться. Пригадайте флорентійський майдан Сеньйорії з мікельанджелівським Давидом, мармуровим Нептуном Аманатті, пам'ятником Козімо Медічі та іншими скульптурами, розміщеними в лоджії і просто на майдані. Хіба погано? Або наш ленінградський Літній сад. Петергоф? Адже ваші сади набагато кращі від ленінградських, а крім стандартних фонтанів — у них нічого немає. Слово честі, прикро стає за скульптуру.

Навіть такий одвертий ворог прикрас, як вождь конструктивістів Ле-Корбюзьє сказав:

"В усякому архітектурному ансамблі є місця, що являють собою наче ключ до пропорцій навколишніх архітектурних творів. Це місця високої інтенсивності, місця, де поєднано всі умови для виголошування промови — пластичного, звичайно, характеру промови".

А скільки ж таких місць у Києві і розповісти нам є нібито про що. Як на вашу думку?

Якийсь час ми мовчали. Сонце зайшло за дахи будинків, на мить затримавшись на білосніжній дзвіниці Софії.

— Вам подобається Софія? — запитав капітан.

— Це архітектурна прикраса нашого міста.

— Колись вона була значно красивішою, ніж зараз. Я кажу про дзвіницю.

— Колись? — незрозумів я. — У XVIII столітті?

— Ні, навіть значно пізніше. Років сорок тому, — зауважив капітан, підводячись. — Ось ви — киянин, а, мабуть, не знаєте, що ця дзвіниця колись була зовсім не білою. Подивіться альбоми Лукомського. Наче мереживо. Білий орнамент на блідозеленовому, фісташковому фоні... Прекрасно! Адже цінність дзвіниці, громіздкої і важкої, саме в цих казково-фантастичних скульптурних прикрасах. За словами того ж Лукомського, — а це ж один з найбільших знавців староросійської і української архітектури, — нічого подібного до цієї орнаментики в Росії не має, за винятком Георгіївського собору XIII століття в м. Юр'єві. А зараз усе це замазано суцільною білою фарбою.

Шкода!

І він протяг мені руку.

— Вам, здається, ліворуч? Мені праворуч. Може через кілька років знову зустрінемось — і орнамент тоді вже буде на зеленому фоні, і грати поставлено, і квіти у вазах, і газони на всіх вулицях. А в садах — багато скульптур. Адже у вас досить талановитих архітекторів, скульпторів, художників! Кияни ж так люблять своє місто! Чудеса можна творити. Ось тоді знову поблукаємо і поговоримо.